

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนประเภทสารคดี
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวนโวหาร แบ่งเป็น
  - 2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำนวนโวหาร
  - 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวนโวหาร

1. เอกสารที่เกี่ยวกับงานเขียนประเภทสารคดี มีดังนี้

ตรีศิลป์ บุญขจร (2528. หน้า 713) ให้ความหมายของสารคดีไว้ในเอกสารการสอนชุดวิชาการใช้ภาษาไทยเรื่องกระบวนการอ่านเพื่อความรอบรู้ ว่า

สารคดี หมายถึง เรื่องที่ไม่ใช่สมมุติ (Non-fiction) เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น จุดมุ่งหมายของการเขียนงานประเภทสารคดี คือต้องการให้ความรู้ความคิดแก่ผู้อ่านเป็นหลักอาจมีจุดมุ่งหมายรองเพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน งานเขียนประเภทนี้มีเนื้อหาให้ความรู้และความคิดเห็นเหมือนงานประเภทวิชาการ แต่วิธีการเขียนมุ่งให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินด้วย ไม่เคร่งเครียดเหมือนงานวิชาการ อาจใช้ภาษาที่เป็นกันเอง สำนวนบรรยาย พรรณา หรือ เทศนา มีอุปมา (ความเปรียบเทียบ) หรือสาธก (การยกตัวอย่าง) ไม่ต้องอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลในลักษณะเชิงอรรถและบรรณานุกรม

สายทิพย์ นุกุลกิจ (2534. หน้า 217) สรุปความหมายของสารคดีได้ว่า คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่มุ่งให้ผู้อ่านได้สาระ ข้อเท็จจริง ความรู้ และความคิดเห็นเป็นสำคัญ ขณะเดียวกันก็มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปะการเขียนของผู้แต่งไปพร้อมกันด้วย

กล่าวโดยสรุป สารคดี คือ เรื่องที่มุ่งเน้นความรู้และความเพลิดเพลินควบคู่กันไป

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2532. หน้า 34 - 35) ได้แบ่งประเภทสารคดีไว้ในหนังสือ วรรณกรรมปัจจุบัน ตามรูปแบบวิธีเสนอเรื่อง กลวิธีเขียนและเนื้อหาสาระของการเขียนออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ กล่าวโดยสรุปคือ

1. สารคดีท่องเที่ยวเป็นสารคดีที่มีจุดประสงค์เพื่อแนะนำการท่องเที่ยว แนะนำสถานที่เที่ยวสำคัญ ๆ หรือแนะนำให้รู้จักประเทศต่าง ๆ ในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ค่านิยม การปกครอง สถานที่สำคัญที่นักท่องเที่ยวพลาดไม่ได้ อาจมีภาพประกอบสวยงาม หรืออาจเขียนเพื่อถ่ายทอดสิ่งที่พบเห็นในการไปเที่ยวที่ต่าง ๆ โดยเสนอรูปแบบเป็นเล่ม หรือเป็นบทความก็ได้

2. สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติ สารคดีชีวประวัติเป็นหนังสือที่ผู้หนึ่งเขียนถึงชีวิตของผู้อื่น ส่วนสารคดีอัตชีวประวัติเป็นชีวประวัติที่เจ้าของเขียนเล่าประวัติชีวิต เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรง

3. สารคดีวิชาการ มีลักษณะใกล้เคียงกับตำราวิชาการ แต่จะต่างกันที่ศิลปะการเขียน

4. บทความ เป็นความเรียงเรื่องจริง อาจมีลักษณะเป็นการเสนอปัญหาหรือวิเคราะห์ ข้อดีข้อเสีย ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่สำคัญต้องเสนอทัศนะของผู้เขียนด้วย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวนโวหาร

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำนวนโวหาร

บุปผา บุญทิพย์ (2532. หน้า 130 - 138) กล่าวถึงโวหารในการเขียน ดังนี้

1. บรรยายโวหาร คือโวหารที่ใช้บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ มักใช้ในงานเขียนที่มุ่งให้ความรู้ หลักเกณฑ์ ข้อเท็จจริง ประสบการณ์ หรือเล่าเหตุการณ์ ภาษาที่ใช้จะกะทัดรัด ชัดเจน

2. พรรณนาโวหาร คือการกล่าวเนื้อหาอย่างละเอียด ชัดเจน มุ่งให้ผู้อ่านเกิดภาพและอารมณ์คล้ายตาม มีการใช้ภาษาที่สละสลวย ให้ภาพพจน์

3. เทศนาโวหาร คือข้อความที่ชักจูงใจ ให้ผู้อ่านคล้ายตามความคิดของผู้เขียน ใช้ในการแนะนำสั่งสอน โน้มน้าวใจ ใช้ภาษาที่ต้องชัดเจนประกอบด้วยมีเหตุผลน่าเชื่อถือ

4. สารกโวหาร คือโวหารที่มุ่งความชัดเจนโดยการยกตัวอย่าง

5. อุปมาโวหาร คือโวหารใช้ในการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปไมย เพื่อให้เห็นภาพความรู้สึก หรือความหมายแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ (2532. หน้า 228) ได้ให้ความหมายของโวหารในงานเขียนไว้ว่า

ชั้นเชิงหรือกระบวนการในการแต่งซึ่งประกอบด้วยทางเลือกใช้
ถ้อยคำอย่างไพเราะและประณีต มีการเรียบเรียงถ้อยคำอย่างดี
เพื่อให้ได้เนื้อเรื่องที่กะทัดรัดเหมาะสม ช่วยให้ผู้อ่านเกิดภาพพจน์
และจินตนาการ

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2526. หน้า 82) กล่าวถึงการใช้โวหารในงานเขียนว่า

โวหาร หมายถึง การใช้ภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ในการใช้
ภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด หรือภาษาเขียนผู้ใช้ภาษาย่อมต้องใช้
“กลวิธี” หรือ “โวหาร” ทั้งสิ้น หากผู้ใช้ภาษามีกลวิธีที่แยบคาย
ฉลาดในการเลือกใช้คำ เนื้อความ และประโยคมาใช้อย่างเหมาะสม
ย่อมก่อให้เกิดความประทับใจ และทำให้บรรลุความมุ่งหมายในการใช้
ภาษา

บรรยายโวหาร หมายถึง กลวิธีในการเขียนหรือพูดเล่าเรื่องตามที่ได้
รับรู้ได้เห็นมา เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้และเข้าใจเหมือนกับได้พบเห็นมาด้วย
ตนเอง การใช้ภาษาชนิดนี้ต้องพยายามทำให้ผู้อื่นได้นึกภาพออกมา
ด้วยการทำให้เป็นรูปธรรม หรือนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้เห็นกันคืออยู่
แล้ว

พรรณนาโวหาร หมายถึง การใช้ภาษาเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความ
เคลิบเคลิ้มดื่มด่ำ เกิดจินตภาพเสมือนหนึ่งได้ไปอยู่ท่ามกลาง
บรรยากาศนั้นด้วย โวหารชนิดนี้ต้องมีลักษณะประณีตใช้ถ้อยคำที่
ได้รับการเลือกสรรแล้วจะทำให้กระทบอารมณ์ของผู้ที่ได้ยินได้ฟัง

อุปมาโวหาร คือ การนำเอาเรื่องราวหรือสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง
ไปเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ทั้งนี้เพื่อทำให้ลักษณะของเรื่องราวหรือสิ่งของ
นั้น ๆ มีความเด่นชัดเป็นที่เข้าใจยิ่งขึ้น

อุปเปรายโวหาร หมายถึง กลวิธีการใช้ภาษาเพื่อแสดงความ
คิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้อื่นมีความคิดเห็นคล้อยตามไปด้วย

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2545. หน้า 338) กล่าวถึงการใช้โวหารว่า

บรรยายโวหาร เป็นสำนวนที่อธิบายเรื่องราวโดยถ้อยคำ หมายถึง
สำนวนเล่าเรื่องยืดยาวตามความรู้ของผู้แต่ง คือ ต้องมีความรู้ทั้งทาง
ภาษาและเรื่องราวดีมีศิลปะในการแต่งดี

พรรณนาโวหาร เป็นสำนวนที่พูดรำพันของความรู้สึกของผู้อื่นว่า
เป็นอย่างไรมันอย่างนี้

อุปมาโวหาร เป็นสำนวนเปรียบเทียบ ซึ่งผู้แต่งต้องการจะให้ผู้ฟัง
เข้าใจเรื่องต่อนั้นๆ ให้แจ่มแจ้ง คือ ต้องมีความรู้เป็นหลักสำคัญมี
ศิลปะในเชิงประพันธ์

ผะอบ โปษกฤษณะ (2538. หน้า 53 - 57) กล่าวถึงโวหารในการเขียนว่า

สำนวน หมายถึง ทำนองพูดหรือเขียนคำที่เรียบเรียงการแสดง
ถ้อยคำออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง

สำนวนโวหาร หมายถึง ทำนองเขียนที่คมคาย มีโวหารเป็นหลัก
ตายตัวว่าถ้ามุ่งหมายอย่างนี้ก็ใช้โวหารอย่างนั้น “สำนวน” ทำให้โวหาร
สละสลวยขึ้น ยิ่งสำนวนคำซึ่งเป็นถ้อยคำพิเศษไม่ต้องถือหลัก
ไวยากรณ์ในภาษาไทยยิ่งทำให้คมคายยิ่งขึ้น

โวหารในการเขียนพรรณนา การเขียนแบบนี้ต้องเขียนด้วย
ความรู้สึกไม่ใช่เล่าเท่าที่เห็นการพรรณนาให้ภาพ ต้องใช้ศิลปะในการ
เขียนมากคือ

1. รู้จักเลือกถ้อยคำให้เหมาะ
2. รู้จักวิธีการเขียนให้เกิดความสนใจและความประทับใจ
3. รู้จักหยิบลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น ๆ ขึ้นอย่างละเอียด

โวหารการเขียนเชิงอภิปราย การเขียนแบบนี้จะต้องให้เข้าใจด้วย
เหตุผล ทำให้เชื่อด้วยเหตุไม่ใช่อธิบายให้ทราบอย่างเดียว

1. อธิบายให้เข้าใจ
2. ชี้ให้เห็นจริงเหตุผล

3. ยกอุทาหรณ์ประกอบ

โวหารการเขียนบรรยาย เป็นการเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านเกิดความประทับใจ ในเหตุการณ์ราวกับได้พบด้วยตนเองเสมือนตนได้อยู่ในสถานที่นั้น ๆ

จากความเห็นของนักวิชาการดังกล่าว สรุปได้ว่าโวหารที่นิยมใช้ในงานเขียนสารคดี คือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และอุปมาโวหาร

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวนโวหาร

ทัศนีย์ กระจ่างอินทร์ (2521. หน้า 164 -195) ได้วิจัยถึงอารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วพบว่า นักเขียนสำนวนโวหารในการสร้างอารมณ์ขันด้วยวิธีต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. บรรยายและพรรณนาอย่างละเอียด โดยนักเขียนจะกล่าวถึงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง พฤติกรรมของบุคคลและสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ด้วยการบรรยายหรือพรรณนาอย่างละเอียดจนเกือบจะเรียกได้ว่าเกินความจำเป็น
2. บรรยายหรือพรรณนาโดยอาศัยศิลปะการตีความ ด้วยการสร้างความหมายให้ต่างจากความหมายเดิม และความหมายใหม่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน
3. บรรยายหรือพรรณนาโดยใช้เครื่องหมายประกอบ ในกรณีที่ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตามลำดับขั้น นักเขียนจะใช้เครื่องหมายใดเครื่องหมายหนึ่งแทนเสียงพูดและความรู้สึก

ภรพัศุ สร้อยระย้า (2542.หน้า บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีของ มนัญญา ผลการศึกษาพบว่า งานเขียนประเภทสารคดีของมนัญญา ในด้านการใช้สำนวนโวหารพบว่า มนัญญานิยมใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก ใช้พรรณนาโวหารรองลงมา ใช้เทศนาโวหารเล็กน้อย และนิยมใช้สาธกโวหารกับอุปมาโวหารประกอบโวหารชนิดอื่น สำนวนโวหารที่มนัญญาใช้สร้างอารมณ์ขันคือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร สาธกโวหาร และโวหารเปรียบเทียบ เขียนของมนัญญาเป็นสารคดีที่มีคุณค่าน่าอ่าน ให้ทั้งสาระและความบันเทิง เพราะมีลักษณะเด่นที่ใช้ภาษาพูดอย่างเป็นกันเอง เสนอความรู้ เสนอทัศนะในแง่มุมแปลกใหม่ และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน

บุษกร แพบ่ารุ่ง (2542.หน้า บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์สารคดีท่องเที่ยวของปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ ผลการศึกษา พบว่า ความสามารถของผู้เขียนในด้านการเขียนสารคดีท่องเที่ยว

เนื่องจาก ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ เป็นนักเขียนที่นำเอาประสบการณ์ที่เกิดจากการสั่งสมมาใช้ เป็นวัตถุดิบ ในการเขียนสารคดีท่องเที่ยวได้อย่างน่าสนใจ และเป็นบุคคลที่มีความสามารถ ในทางภาษาผู้หนึ่งด้วยการใช้ การใช้สำนวนโวหาร เป็นที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่าน เกิดความคิด ความรู้สึก และอารมณ์คล้อยตามผู้เขียนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งผู้เขียนได้สอดแทรก คุณค่าทางด้านต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย ผู้อ่านจึงได้รับประโยชน์ด้านสาระคุณค่าพร้อม ๆ กับ ได้รับความเพลิดเพลินในขณะที่อ่านอีกด้วย

สรตี ใจสะอาด (2542. หน้า 236 – 240) ได้ศึกษาจดหมายเหตุรายวันพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสรุปวิธีการใช้สำนวนโวหารที่ทรงใช้ในงาน พระราชนิพนธ์มี 3 ลักษณะ คือ

1. อธิบายโวหาร เพื่อตอบคำถาม ไชยขอข้องใจ เกี่ยวกับปัญหาที่สงสัยระหว่างการ เดินทางทรงอธิบายรูปพรรณสัณฐาน ให้ความหมาย คำจำกัดความ รวมถึงกระบวนการหรือ วิธีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนในเรื่องนั้น ๆ
2. บรรยายโวหาร เพื่อเล่าเรื่องราวข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิประเทศ สภาพบ้านเมือง และสถานที่อื่น ๆ ที่ได้ทอดพระเนตรระหว่างเสด็จประพาส นอกจากนี้ยังทรงให้ รายละเอียดในเรื่องการเดินทาง พระราชพาหนะ และเส้นทางที่ใช้เสด็จพระราชดำเนิน
3. พรรณนาโวหาร เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับสี เสียง อารมณ์ ความรู้สึกซึ่งทำให้เกิด จินตภาพที่ชัดเจนในความนึกคิดของผู้อ่าน

บทความก็มีลักษณะคล้ายกับสารคดีในบางประการศึกษาจึงได้ศึกษางานวิจัยของ ยุทธภูมิ สุวรรณเดช (2536. หน้า บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์การใช้บทความของรัตนะ ยาวะประภาษ จำนวน 326 เรื่อง โดยเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ปรากฏผล การศึกษาดังนี้ในด้านศิลปะการใช้ภาษา พบว่า รัตนะ ยาวะประภาษ เป็นผู้ที่มีความสามารถใน การใช้สำนวนโวหารแบบต่าง ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในสารคดีอีกงานหนึ่งซึ่งศึกษาโดย วาสนา รอดประเสริฐ และคณะ (2547. หน้า บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิเคราะห์พระราชนิพนธ์ “ไกลบ้าน” เป็นสารคดี บันทึกรท่องเที่ยวที่มีลีลาวรรณศิลป์อันโดดเด่น ทำให้เป็นวรรณกรรมที่ให้ความเพลิดเพลิน และเป็นแบบฉบับที่ดีของหนังสือบันทึกการท่องเที่ยวด้วย โวหารที่พบในงานพระราชนิพนธ์ คือ

บรรยายโวหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ลีลาในการใช้ภาษาบอกเล่าเรื่องราวที่ได้ทรงประสบมา เช่น สภาพภูมิประเทศ ชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมประเพณี สภาพบ้านเมือง ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง เพื่อบรรยายให้ผู้อ่านได้รับรู้ และเข้าใจ เสมือนกับได้พบเห็นกับตนเอง ในลักษณะบรรยายโวหารที่ให้ความแจ่มแจ้ง มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม

พรรณนาโวหาร พระองค์ทรงใช้ภาษาประณีตละเอียดละไม ทรงเลือกสรรถ้อยคำและรายละเอียดที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเคลิบเคลิ้ม ตื่นเต้น เกิดจินตภาพ เสมือนหนึ่งได้ไปอยู่ท่ามกลางบรรยากาศเช่นนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพรรณนาสภาพภูมิประเทศ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบรรยายสถานที่ท่องเที่ยวในสารคดีประเภทนี้

อธิบายโวหาร พระองค์ทรงใช้ลีลาการใช้ภาษาเพื่อให้ผู้อ่านทราบลักษณะหรือกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยทรงอธิบายชี้แจงแสดงเหตุผล หรือขั้นตอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เช่น ทรงอธิบายลำดับขั้นตอนทรงแสดงตัวอย่างประกอบ หรือมีพระวินิจฉัยอย่างดี แสดงเหตุและผลอย่างชัดเจน ทำให้กระบวนการอธิบายโวหารของพระองค์เป็นแบบอย่างที่ดีของโวหารชนิดนี้

อภิปรายโวหาร พระองค์ทรงใช้ภาษาเพื่อแสดงพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่พบเห็นโดยมีพระบรมราชาธิบายแจ่มแจ้ง ชัดเจนด้วยเหตุและผล เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความคิดคล้อยตามไปด้วย เช่น ความแตกต่างของการดำเนินชีวิตอันเนื่องมาจากสภาพภูมิอากาศ และสภาพภูมิประเทศของชาวตะวันตกและชาวไทย

จากการที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาค้นคว้า ได้วางแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมสารคดีที่ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม นายอินทร์อะวอร์ดปี 2543 - 2546 ดังนี้

1. บรรยายโวหาร
2. พรรณนาโวหาร
3. เทศนาโวหาร
4. สาธกโวหาร
5. อุปมาโวหาร